

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-260-270>

ЩОДО ПРИНЦИПІВ В ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Татаренко Г.В.

REGARDING THE PRINCIPLES OF SOCIAL PROTECTION LAW

Tatarenko H.V.

Анотація. Стаття присвячена теоретичному дослідженню принципів права соціального забезпечення, через дослідження їх як динамічної фундаментальної категорії. Розглянуті окремі наукові положення щодо розвитку доктринального вчення щодо категорії «принципи права» та їх впливу на визначення і класифікацію принципів права соціального забезпечення. Наведені класифікації принципів права соціального забезпечення за різними критеріями та визначені тенденції розвитку галузевих принципів. Визначено, що ефективність правового регулювання в сфері соціального забезпечення залежить від ступеня відображення принципів галузі права соціального забезпечення у нормативних актах. Підкреслено, що сприяння соціальному забезпеченню та соціальній підтримки є ефективним інструментом для розширення соціального захисту людини, у тому числі шляхом універсального (міжнародно-правового), регіонального та національного регулювання соціальних відносин. Вказано, що гармонізація національного законодавства та законодавства ЄС з питань соціального забезпечення є важливою прикметою розвитку міжнародно-договірних відносин між Україною та державами-членами ЄС. Також визначено вплив на формування галузевих принципів права соціального забезпечення загальноправових та конституційних принципів права, зокрема, принципу верховенства права.

Ключові слова: соціальне забезпечення, принципи права, принципи права соціального забезпечення, принцип соціальної держави; соціальна безпека; верховенство права; конституційні принципи права соціального забезпечення, соціальні стандарти, Європейська соціальна хартія.

Актуальність теми. Під впливом об'єктивних факторів (економічних, політичних, історичних) сучасне суспільство постійно змінюється та викликає потребу у реформуванні системи соціального забезпечення населення. Система соціального забезпечення повинна бути гнучкою та адаптивною до нових викликів і потреб населення, таких як пандемії, економічні, політичні кризи та виклики, пов'язані з наслідками збройних конфліктів. Необхідність реформування системи соціального забезпечення є важливою з точки зору покращення добробуту населення держави та забезпечення стабільності

суспільства. Трансформації які відбуваються наразі у праві соціального забезпечення є доволі суттєвими: з'явилися нові суб'єкти – недержавні надавачі послуг (недержавні підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи - підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності (стаття 13 Закону України «Про соціальні послуги» [1], волонтери); змінилися форми соціального захисту населення та види соціального забезпечення, зокрема розширився перелік соціальних послуг, які надаються за Законом України «Про соціальні

послуги»; виникли нові соціальні ризики, які слугують підставою для призначення відповідного виду відшкодування (наприклад, виплати внутрішньо переміщеним особам, особам, які постраждали у наслідок бойових дій). Можна стверджувати, що загалом змінюється концепція права соціального забезпечення, яка включає в себе принципи як специфічні норми права.

Метою наукової статті є теоретичне дослідження змісту та класифікацій принципів права соціального забезпечення як динамічної фундаментальної категорії права соціального забезпечення.

Огляд останніх наукових досліджень і публікацій. Зазначена проблематика була предметом досліджень таких вчених-юристів, як: В.С. Венедіктов, С.В. Венедіктов, С.Я. Вавженчук, Т.З. Герасимів, К.В. Гнатенко, І.П. Жигалкін, М.І. Іншин, В.Л. Костюк, П.Д. Пилипенко, С.В. Попов, С.М. Прилипко, О.І. Процевський, С.М. Синчук, І.М. Сирота, Б.І. Сташків, О.В. Тищенко, І.Ю. Хомич, Н. М. Хуторян, Г.І. Чанишева, М.М. Шумило, Л.П. Шумна, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко та ін. Проведені наукові дослідження мають важливе значення для розуміння принципів права соціального забезпечення, але з урахуванням динаміки розвитку суспільства та необхідності соціальних реформ, принципи цієї галузі права потребують переосмислення та нового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Категорія «принципи права» є однією з фундаментальних категорій права, яка повинна лаконічно та зрозуміло відображати сутність відповідної галузі та, при відносній сталості, мати динамічний характер і реагувати на зміни позитивного права. Складність та багатоаспектність цієї категорії юридичної науки зумовлена застосуванням до визначення поняття «принципи права» комплексних філософських,

антропологічних, юридичних підходи. Наприклад, з позиції філософії, принцип це керівна ідея, першооснова предмета, процесу, діяльності. З позиції антропології принцип – внутрішнє переконання, позиція особистості, що базується на сприйнятті та відношенні особи до реальності та визначає норми власної поведінки у відповідних умовах буття. Такими антропологічними принципами можуть бути етичні, релігійні, моральні норми та приватні (особисті) принципи. Юридичний підхід здатен перетворити у певних випадках антропологічні (первісні) норми права на нормативні приписи. Нормативність принципів, як їх юридична ознака, є вищим ступенем усупільнення проти нормативністю конкретних правових норм, принципи виражають сутність права, визначають характер тлумачення та застосування його норм, що дає можливість оптимізувати правозастосовну політику державі та суспільстві.

Сьогодні існує декілька видів концептуальних підходів до праворозуміння, які розповсюджуються і на визначення категорії «принципи права». Критерії класифікації таких підходів до праворозуміння були запропоновані П.М. Рабіновичем: 1) залежно від визнання чи, навпаки, відсутності зв'язку між виникненням «права» і людською свідомістю; 2) за способом обґрунтування, аргументації – наукове і позанаукове; 3) за культурно-цивілізаційною поширеністю – «західне» та «східне»; 4) за соціально-змістовною природою – етнічно-національне, класове, професійне тощо; 5) за кількісним складом носія, суб'єкта праворозуміння – індивідуальне й колективне; 6) залежно від того, інтереси яких суб'єктів відстоює – індивідуалістичне, і комунітарне [2, с.26].

Класичними підходами до визначення принципів права є позитивістський та

природно-правовий. Представники позитивістського підходу у визнають правом є «тільки формалізовані, позитивно зафіксовані (писані) норми, що виникають як результат державного волевиявлення» [3, с.11], таким чином правові ідеї стають принципами права тільки після їх нормативного закріплення. Представники природно-правового підходу, у загальному вигляді, наполягають на тому, що «...проявом ідеї природного права є визнання можливості безпосереднього застосування принципів права, які не обов'язково мають бути записані в статтях нормативних актів» [4, с.123].

В.А. Шатило, роблячи узагальнений аналіз наукової думки, зазначає, що погляди на поняття принципів права зводяться «переважно до трьох основних підходів щодо їх розуміння: широкого, вузького (нормативного) і доктринального» [5].

Аналіз наукової літератури дає змогу говорити про існування онтологічного, епістемологічного (правова гносеологія) та соціально-юридичного підходів до визначення категорії «принципи права». Через онтологічний підхід принципи визначаються як основоположні ідеї, закріплені у різних формальних джерелах права або отримали загальне визнання через стійку юридичну практику у правовідносинах без нормативного закріплення. Такий підхід дозволяє «розкрити зв'язки принципів права з людським буттям, глибше зрозуміти їхню сутність і буттєву структуру» [6, С.144].

Правова гносеологія (епістеміологія) розглядає принципи як особливими юридичними поняттями, адекватно відображають сутність права у відповідності з досягнутим рівнем її пізнання.

Соціально-юридичний підхід характеризує принципи права як соціально-юридичне явище яке виступає результатом відображення як загальносоціальних так і специфічних юридичних закономірностей.

Принципи права втілюють об'єктивні закономірності розвитку суспільних відносин, слугують орієнтирами для врахування та використання цих закономірностей і втілюють функцію одноманітності та визначеності правового регулювання.

Динамізм принципів права забезпечується закріпленням їх на рівні Конституції та відповідного галузевого законодавства, юридичною технікою закріплення та формування змісту принципів, вимірюється кількісними показниками внесених законодавчих змін, уточнень, виключень тощо. Стосовно варіантів закріплення принципів у галузі права, на нашу думку, найбільш прийнятним є закріплення принципів у кодифікованому акті в окремі главі або статті. Принципи права соціального забезпечення повинні відображати сутність галузі та роль кожного її правового інституту, але право соціального забезпечення не має у своєму правовому арсеналі такого акту, тому принципи можуть бути закріплені (окрім Конституції) в загальних положення, окремих статтях відповідних законів, які регулюють певні види соціального забезпечення.

Відслідковуючи динаміку історичного становлення загального поняття «принципи права» можна виділити наступні етапи та особливості змісту та юридичної техніки закріплення цієї категорії.

1. Нормативні акти часів Російської імперії не містили безпосередніх визначень принципів права, принципи не мали нормативного закріплення і не були безпосереднім об'єктом дослідження науковців-правників.

2. В радянський період поняття «принципи» отримало своє нормативне закріплення на рівні конституційного та галузевого закріплення (у текстах радянських конституцій та в деяких кодифікованих актах

у розділах з назвою «Основні положення» принципи відображалися як основні ідеї), однак в жодному нормативному правовому акті не виділялися структурні елементи, у назві яких вживалося поняття «принцип», в тексті актів також термін «принцип» не згадувався. Принципи права соціального забезпечення можна було інтерпретувати через систему гарантій, які були закріплені в галузі права соціального забезпечення у відповідних нормативних актах. Наприклад, ст.12 Конституції УСРС від 30 січня 1937 року вводила загальний принцип щодо праці, який опосередковано впливав на соціальне забезпечення громадян: «Стаття 12. Праця в Українській РСР є обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина за принципом: «хто не працює, той не їсть» [7], а Конституцій СРСР 1977 (ст. 14) визначала, що «Відповідно до принципу соціалізму «Від кожного – за здібностями, кожному - за працею» держава здійснює контроль за мірою праці і споживання» [8].

3. Сучасний період (з моменту проголошення незалежності України). Ратифікація у 2006 році Європейської соціальної хартії (переглянута), частина перша якої закріплює, що сторони визнають метою своєї політики, яку вони запроваджуватимуть усіма відповідними засобами як національного, так і міжнародного характеру, досягнення умов, за яких можуть ефективно здійснюватися права та принципи перелік яких наведений у пунктах 1-31 частини I Хартії [9]. Принципи права соціального забезпечення отримали закріплення в деяких нормативних актах, шляхом чіткого формулювання в окремих статтях (наприклад, стаття 3 Закону України «Про соціальні послуги» - Основні принципи надання соціальних послуг - містить перелік з 15 принципів, зміст яких розкривається через аналіз інших статей цього Закону. Також Закон містить статтю 7, яка до системи

надання соціальних послуг відносить принципи). Сучасний період характеризується появою нових принципів права, у тому числі права соціального забезпечення. Така поява обумовлена прийняттям нових досконаліших кодифікованих актів, імплементацією міжнародних стандартів, а також перетворенням доктринальних принципів у принципи позитивного права і закріплення їх в текстах нормативних актів. Наприклад, новим принципом інституту надання базових соціальних послуг є принцип медіації, який закріплено в Законі України «Про соціальні послуги» (частина 8 ст.16).

До суттєвих ознак поняття «принципи права» можна віднести:

- Закріпленість принципу у нормативних актах найвищої юридичної сили.

- Предметну визначеність. Об'єктивним критерієм визначення принципу є специфіка суспільних відносин, що регулюються нормами права - предмета правового регулювання. В той же час, принципи, на відміну від норм права, не містять усіх елементів правової норми, за допомогою принципів не врегульовується конкретне правовідношення бо вони встановлюють загальне правило поведінки.

- Нормативність. Принципи права не тільки виражають його істотні властивості, але також виступають і як загальне правило поведінки суб'єктів суспільних відносин, будучи закріпленими в правових нормах, вони набувають значення загальних правил поведінки регулятивного характеру, а конституційне закріплення принципів надає робить їх нормами прямої дії.

- Цільову спрямованість. Ця ознака надає можливість виокремити принципи правового захисту за напрямами і бажаними результатами у сфері правового регулювання суспільних відносин. Цільова спрямованість є ознакою динамізму принципів.

- Стабільність. Принцип права діє протягом певного, відносно довгого часу. Принципи права відображають якісний стан системи права, тому не можуть бути мінливим як правові норми. Принцип права - стійке знання і праворозуміння, яке утвердилося на даному етапі не тільки як норма права, а й як науковий постулат, якому у процесі подальшого розвитку теорії права і правової дійсності належить постійно узагальнюватися й уточнюватися завдяки встановленню нових норм, що відображають нові правові явища.

- Універсальність. Ґрунтується на загальності, обов'язковості, верховенстві та прямій дії принципів права, є ознакою, яка дозволяє відрізнити принципи від правових норм.

Переходячи до характеристики принципів галузі права соціального забезпечення можна констатувати, що серед науковців, які досліджують категорію «принципи права соціального забезпечення» відсутня єдність щодо визначення змісту цього поняття та класифікації принципів.

І. М. Сирота визначає принципи права соціального забезпечення як «...основні ідеї, вихідні начала, положення, які відображені у самих правових актах, що регулюють соціальне забезпечення. Вони визначають сутність і напрямок розвитку правових норм у конкретній сфері суспільних відносин» [10, с.70]. Науковець вважає, що систему принципів правового регулювання соціального забезпечення становлять «...здійснення соціального забезпечення на умовах обов'язкового соціального страхування всіх працюючих громадян; різноманіття підстав, форм і видів соціального забезпечення застрахованих працівників (у всіх страхових випадках); диференціація (розходження) умов і норм соціального забезпечення в залежності від характеру і тривалості трудової діяльності,

рівня заробітної плати і розмірів страхових внесків працівників; забезпечення пенсіями і допомогам на рівні прожиткового мінімуму; фінансування соціального забезпечення за рахунок обов'язкових страхових внесків, державного бюджету і недержавних фондів; державне управління соціальним забезпеченням; охорона і захист права і законних інтересів громадян на соціальне забезпечення» [10, с.77].

Через характеристику принципів як ідеї формулює визначення принципів права соціального забезпечення І.Ю. Хомич: «...це – засадничі ідеї, керівні положення та основні начала, засновані на міжнародних стандартах у галузі соціальної політики та закріплені в нормах національного законодавства, які втілюють у собі науково обґрунтовані розробки та ідеологічно закріплені концепції в галузі соціального забезпечення, сприяють більш ефективному та соціально справедливому розподілу державних коштів і коштів недержавних соціальних фондів між громадянами, які в установленому законом порядку набувають право на отримання соціального забезпечення в одній або декількох форм-мах [11, С. 185].

Е.З. Герасимів зазначає, що «...принципами права соціального забезпечення вважаються такі вихідні засади, які відображають сутність суспільних відносин, що формують предмет цієї галузі» [12, с.5].

В.Л. Костюк під принципами права соціального забезпечення пропонує розуміти «...систему основних (керівних) засад (положень), які формуються під впливом сучасних тенденцій розвитку суспільства та держави, з метою цілісності, узгодженості, єдності права соціального забезпечення на основі належного правового регулювання сучасних відносин в означеній сфері» [13, С. 4].

Б.І. Сташків визначає принципи права соціального забезпечення як «...зумовлені природними правами людини основні положення, які виступають орієнтирами у правовому регулюванні суспільних відносин у сфері соціального забезпечення фізичних осіб та визначають суть, зміст і механізм функціонування цієї галузі права» [14, с. 120].

На наш погляд, узагальненим та змістовним є визначення принципів права соціального забезпечення, запропоноване К.В. Гнатенко: «...об'єктивовані у положеннях соціально-забезпечувального законодавства, а також інших нормативно-правових актів та офіційно визнані положення, засади, або ж у окремих випадках цілісні концепції, які у найбільш узагальненому та концентрованому вигляді містять правові вимоги до сутності та змісту правового регулювання у галузі соціального забезпечення, до актів правореалізації, правотлумачення, інших форм прояву та існування права у наведеній сфері, відображають та закріплюють закономірності та вимоги розвитку суспільних відносин з питань соціального забезпечення, є реальними регуляторами наведених правовідносин, скеровують практику реалізації правових норм з метою створення най-більш ефективного механізму захисту соціальних прав людини, що зазнала дії соціальних ризиків, а також і слугують орієнтиром для внесення змін до законодавства, запровадження міжнародних стандартів у зазначеній сфері» [15, С.412].

В.Л. Костюк до основних ознак принципів права соціального забезпечення відносить: «1) система основних (керівних) засад (положень), які визначають спрямованість права соціального забезпечення; 2) відображають соціальні тенденції розвитку суспільства та держави; 3) покликані посилювати ефективність, дієвість та доступність права на соціальний захист

(соціальне забезпечення), інших тісно пов'язаних із ним прав; 4) спрямовані на належне правове регулювання сучасних відносин із соціального забезпечення; 5) покликані розвивати сучасне, ефективне та доступне законодавство про соціальне забезпечення; 6) спрямовані на гармонізацію права соціального забезпечення, законодавства із урахуванням міжнародних, у тому числі європейських, соціальних стандартів» [13, С.4].

У якості критеріїв класифікації принципів права соціального забезпечення науковці використовують сфера дії, характер цінностей, цілеспрямованість, функціональність тощо.

Ми поділяємо думку Л.В. Костюка, якій пропонував наступну класифікацію принципів права соціального забезпечення: «1) загальноправові (універсальні); 2) конституційно-правові (основоположні); 3) галузеві (спеціальні)» [13, С.5].

До загальноправових принципів права соціального забезпечення можна віднести принцип верховенства права, принцип поваги до прав і свобод людини; принцип соціальної справедливості; принцип гуманізму; принцип законності; принцип пріоритету норм міжнародних договорів над внутрідержавними правовими актами; принцип соціальної захищеності особи. На сучасному етапі особливе значення приділяється дотриманню принципу верховенства права елементом якого є правове регулювання соціальних відносин та поведінки людей на засадах юридичної рівності. Реалізація принципу верховенства права в соціальному забезпеченні є предметом нормотворчої роботи Міжнародної організації праці (МОП), виклала свою стратегію вирішення проблеми розширення сфери охоплення соціального забезпечення і подальшого розвитку та підтримання всеосяжних систем соціального

забезпечення у Резолюції та Висновках, прийнятих Міжнародною конференцією праці на її 100-ій сесії у червні 2011 року. Зокрема, у Загальному огляді під назвою «Соціальне забезпечення та верховенство права» (Social Security and the rule of Law) розглядалися виклики, з якими доводиться стикатися у зазначеній сфері та аналізуються окремі аспекти впливу принципу верховенства права на сферу права соціального забезпечення - розширення обсягу правовідносин, дотримання процесуальних норм, як засобу укріплення законності у сфері соціального забезпечення. МОП зазначила, що системи соціального забезпечення є одним із найпотужніших інституційних проявів соціальної солідарності. Сприяння соціальному забезпеченню як праву людини, надання соціальної підтримки, виявляється дуже ефективним інструментом для розширення соціального захисту у тому числі через залучення активізацію ролі громадянського суспільства та соціальних партнерів. Саме суспільства, засновані на верховенстві права, з високим рівнем правової культури здатні ефективно забезпечувати розвиток права соціального забезпечення [16]. Дійсно, сприяння соціальному забезпеченню та соціальній підтримки є ефективним інструментом для розширення соціального захисту людини, у тому числі шляхом універсального (міжнародно-правового), регіонального та національного регулювання соціальних відносин та поведінки людей на засадах юридичної рівності як елементу дотримання принципу верховенства права.

Європейські соціальні стандарти представлені базовими документами у сфері захисту економічних, соціальних, трудових та інших прав, зокрема, Європейським кодексом соціального забезпечення, Європейською соціальною хартією (переглянутою) (далі – ЄСХ), яка доповнила Європейську

конвенцією про захист прав і основних свобод людини. Вважаємо, що саме гармонізація національного законодавства та законодавства ЄС з питань соціального забезпечення була, є, і залишиться важливою прикметою розвитку міжнародно-договірних відносин між Україною та державами-членами ЄС в цій царині.

Відмітимо, що Україна ратифікувала ЄСХ переглянуту як важливий договір Ради Європи, який гарантує основні соціальні, економічні, трудові та інші права, але ратифікація цієї важливої міжнародної угоди відбулася вибірково. На думку науковців [17, с. 115] така форма ратифікації вказує на певні особливості, «оскільки кожна держава сама визначає, які пункти конкретної статті вона обирає для ратифікації. Варто зауважити, що «вибірковий захист» компенсується низкою положень, які перетинаються між собою, завдяки чому забезпечується певний захист і у випадку не ратифікації країною відповідних положень Хартії. Наприклад стаття 12 щодо права на соціальне забезпечення перетинається із статтею 13 (право на соціальну та медичну допомогу) та статтею 30 (право на захист від бідності та соціального відчуження)» [17, с. 115].

Аналіз національного правового регулювання показує, що в свою чергу конституційні принципи конкретизують або дублюють безпосередньо у тексті Основного закону загальноправові принципи. Наприклад, у Конституції України чітко простежується закріплення принципу соціальної захищеності особи. Стаття 1 Конституції визначає Україну як соціальну державу, стаття 3 визначає статус людини в Україні як «найвищої соціальної цінності», стаття 13 закріплює соціальну спрямованість економіки, стаття 46 закріплює право громадян на соціальний захист. Конституція закріплює норми які посилюють соціальні права, свободи та гарантії людини, а також

встановлює соціальні зобов'язання держави [18]. Як зазначає В.Л. Костюк «...законодавець в Основному Законі України закладає певну універсалізацію соціального захисту (соціального забезпечення). Глибинний аналіз положень Конституції України, дає підстави констатувати те, що зазначене право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними» [13, С.10].

До галузевих принципів права соціального забезпечення можна віднести: загальність соціального забезпечення; різноманіття видів і всебічність соціального забезпечення; забезпечення громадян за рахунок суспільних і державних коштів; диференціація та єдність правових норм і умов про соціальне забезпечення; адресність; гарантованість; диференціація забезпечення на підставі соціально значущих обставин тощо.

Виходячи зі змісту, О. В. Тищенко поділяє принципи права соціального на загальногалузеві і внутрішньогалузеві. Під загальногалузевими принципами науковиця пропонує розуміти принципи, «які за своїм змістом стосуються всієї галузі права соціального забезпечення в цілому та поширюються на всі сфери соціального забезпечення», а до внутрішньогалузевими є такі принципи, які «...містять загальні засади розвитку окремих інститутів (або підгалузей) права соціального забезпечення (пенсійне забезпечення, соціальне страхування, соціальне обслуговування тощо)» [19, с. 115].

Н.Б. Болотіна пропонує поділяти загальні принципи права соціального забезпечення (захисту) на змістовні та формальні. «Змістовні принципи

формулюють загальні засади змісту права соціального захисту. Формальні принципи відображають якість юридичного механізму забезпечення такого права» [20, с. 192-193].

Надаючи характеристику галузевим принципам права соціального забезпечення Б.І. Сташків виділяє такі принципи, як: 1) належність права на соціальне забезпечення до основних прав і свобод людини; 2) установлення соціального забезпечення в усіх випадках настання соціально значимих обставин, при яких особа не має або втратила повністю чи частково засоби до існування чи несе додаткові витрати; 3) створення на випадок настання соціальних ризиків, що ведуть до матеріальної незабезпеченості людини, фондів соціального забезпечення на засадах поєднання соціальної солідарності та соціального індивідуалізму; 4) усезагальність, всебічність та доступність соціального забезпечення; 5) диференціація умов і норм соціального забезпечення; 6) мінімальний обсяг соціального забезпечення, що надається разом з іншими доходами особи чи її сім'ї, повинен бути не нижче реального прожиткового мінімуму або соціальних стандартів, установлених у країні; 7) гарантованість передбачених законодавством видів соціального забезпечення [21, С. 328-329].

Висновки. Таким чином, наявність специфічних галузевих принципів, разом з предметом і методом, є показником самостійності галузі. Саме галузеві принципи відображають головні риси та сутність відповідної галузі, специфіку правового статусу суб'єктів та учасників правовідносин. Дискусійність питань пов'язаних з принципами права соціального забезпечення викликана складністю та різноманітністю суспільних відносин, що входять до сфери регулювання цієї галузі права та відсутністю законодавчого закріплення таких принципів. Сьогодні існує тенденція до переосмислення

окремих принципів права соціального забезпечення у зв'язку з імплементацією європейських стандартів та появою нових форм взаємодії між державою та суспільством. Зокрема мова йде про принцип соціальної відповідальності всіх учасників соціальної сфери нашого суспільства, який має прояв під час укладання та реалізації різних актів соціального партнерства. Також потребує уваги принцип рівноправності учасників відносин, як у межах загальності права на соціальне забезпечення, так і в рамках єдності та диференціації.

Підсумовуючи можна зазначити, що актуальною залишається проблема формулювання категорії «принципи права соціального забезпечення» та критеріїв класифікації зазначених принципів, наразі відбувається формування концептуальних основ реформування соціального забезпечення, у відповідності до існуючих тенденції розвитку суспільства та держави, у тому числі євроінтеграційних процесів. Актуальною, вважаємо, проблему розробки сучасного кодифікованого закону про соціальне забезпечення з урахуванням стандартів Європейського кодексу соціального забезпечення, Європейської соціальної хартії (переглянутої).

Література:

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Рабінович П.М. Праворозуміння: сутність, класифікації, нездоланність плюралізму / П. М. Рабінович // Бюл. М-ва юст. України. – 2007. – № 5. – С. 25-35.
3. Уварова О.О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: монографія / О. О. Уварова. – Харків: «Друкарня МАДРИД», 2012. – 196 с.
4. Хайєк Ф. А. Право, законодавство та свобода: Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: В 3-х т. /

Ф. А. Хайєк; пер. з англ. – К.: Сфера, 1999. – Т. I: Правила та порядок.

5. Шатило В. А. Загальнонаукові підходи до визначення принципів права та їх вплив на розвиток конституційного механізму державної влади. URL: <https://cutt.ly/VwWtkLKA>

6. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій /М. Козюбра // Право України, 2017, № 1, С.142-164

7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 30 січня 1937 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text

8. Конституція (основний закон) СРСР від 7 жовтня 1977 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text>

9. Європейська соціальна хартія (переглянута) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

10. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні : учебник / Сирота І.М. Київ : Одисей, 2004. 384 с.

11. Хомич І. Ю. Поняття і система принципів соціального забезпечення населення України. Публічне право. 2013. № 3. С. 182-189.

12. Герасимів Т.З. Принципи права соціального забезпечення України: автореф. дис... канд. юрид. наук/Т.З. Герасимів//Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 15 с.

13. Костюк В.Л. Принципи права соціального забезпечення: поняття, ознаки, види та тенденції розвитку// Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2016. – №2(14), С. 1- 18.

14. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення: навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 405 с.

15. Гнатенко К.В. Поняття і зміст принципів права соціального забезпечення. Юридична наука, 2020. (1(103), С.406–413.

16. Social security and the rule of law, Report III (1B), International Labour Conference, 100th Session, Geneva, 2011: URL: <https://cutt.ly/ywWyXvRi>

17. Петросян К.Є. Європейська соціальна хартія як базовий документ у сфері соціально-

економічних прав: дотримання норм і стандартів Україною // Соціальне право. – 2022. – № 4. – С. 112-118.

18. Конституція України від 28 червня 1996 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

19. Тищенко О. В. *Право соціального забезпечення України: теоретичні та практичні проблеми формування і розвитку галузі: монографія* / О. В. Тищенко.-К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. – 394 с.

20. Болотіна Н. Б. *Право соціального захисту : становлення і розвиток в Україні: монографія – К.: Знання, 2005. – 381 с.*

21. Сташків, Б.І. *Принципи права соціального забезпечення в контексті природного та позитивного права [Текст] / Б.І. Сташків // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. / Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбіка; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 324-329.*

References:

1. *Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17 sichnia 2019 roku № 2671-VIII.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

2. Rabinovych P. M. *Pravorozuminnia: sutnist, klasyfikatsii, nezdolannist pliuralizmu* / P. M. Rabinovych // *Biul. M-va yust. Ukrainy.* – 2007. – № 5. – S. 25–35.

3. Uvarova O. O. *Pryntsypy prava u pravozastosuvanni: zahalnoteoretychna kharakterystyka: monohrafiia* / O. O. Uvarova. – Kharkiv: «Drukarnia MADRYD», 2012. – 196 s.

4. Khaiiek F. A. *Pravo, zakonodavstvo ta svoboda: Nove vykladennia shyrokyykh pryntsypiv spravedlyvosti ta politychnoi ekonomii: V 3-kh t.* / F. A. Khaiiek; per. z anhl. – K.: Sfera, 1999. – T. I: *Pravyla ta poriadok.*

5. Shatylo V. A. *Zahalnonaukovi pidkhody do vyznachennia pryntsypiv prava ta yikh vplyv na rozvytok konstytutsiinoho mekhanizmu derzhavnoi vlady.* URL: <https://cutt.ly/VwWtkLKA>

6. Koziubra M. *Pryntsypy prava: metodolohichni pidkhody do rozuminnia pryrody ta klasyfikatsii v umovakh suchasnykh hlobalizatsiinykh transformatsii* /M. Kziubra. // *Pravo Ukrainy*, 2017, № 1, S.142-164

7. *Konstytutsiia (Osnovnyi Zakon) Ukrainiskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky vid 30 sichnia 1937 r.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text

8. *Konstytutsiia (osnovnyi zakon) SRSR vid 7 zhovtnia 1977 r.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text>

9. *Ievropeiska sotsialna khartiia (perehlianuta)* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

10. Syrota Y.M. *Pravo sotsyalnoho obespechenia v Ukrainy : uchebnyk* / Syrota Y.M. Kyiv : Odysei, 2004. 384 s.

11. Khomych I. Yu. *Poniattia i systema pryntsypiv sotsialnoho zabezpechennia naseleння Ukrainy. Publichne pravo.* 2013. No 3. S. 182-189.

12. Herasymiv T. Z. *Pryntsypy prava sotsialnoho zabezpechennia Ukrainy: avtoref. dys... kand. yuryd. nauk/T.Z. Herasymiv//Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2002. – 15 s.*

13. Kostiuk V.L. *Pryntsypy prava sotsialnoho zabezpechennia: poniattia, oznaky, vydy ta tendentsii rozvytku// Chasopys Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Pravo". – 2016. – №2(14), S. 1- 18.*

14. Stashkiv B.I. *Teoriia prava sotsialnoho zabezpechennia: navch. posibnyk.* Kyiv : Znannia, 2005. 405 s.

15. Hnatenko K. V. *Poniattia i zmist pryntsypiv prava sotsialnoho zabezpechennia. Yurydychna nauka,* 2020. (1(103), S.406–413.

16. *Social security and the rule of law, Report III (1B), International Labour Conference, 100th Session, Geneva, 2011:* URL: <https://cutt.ly/ywWyXvRi>

17. Petrosian K.Ie. *Yevropeiska sotsialna khartiia yak bazovyi dokument u sferi sotsialno-ekonomichnykh prav: dotrymannia norm i standartiv Ukrainoiu // Sotsialne pravo. – 2022. - № 4. – S. 112-118.*

18. *Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r.* URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

19. Tyshchenko O. V. *Pravo sotsialnoho zabezpechennia Ukrainy: teoretychni ta praktychni problemy formuvannia i rozvytku haluzi: monohrafiia* / O. V. Tyshchenko.-K.: DP «Print Servis», 2014. – 394 s.

20. Bolotina N. B. *Pravo sotsialnoho zakhystu : stanovlennia i rozvytok v Ukraini: monohrafiia – K.: Znannia, 2005. – 381 s.*

21. Stashkiv, B.I. *Pryntsypy prava sotsialnoho zabezpechennia v konteksti pryrodnoho ta pozytyvnoho prava [Tekst] / B.I. Stashkiv // Aktualni problemy yurydychnoi nauky na shliakhu suchasnoi rozbudovy derzhavy i suspilstva : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Sumy, 5-7 chervnia 2014 r. / Red.kol.: V.S. Venediktov, A.M. Kulish, M.M. Burbyka; Za red.: V.S. Venediktova, A.M. Kulisha. - Sumy : SumDU, 2014. - S. 324-329.*

Abstract. *The article is devoted to the theoretical study of the principles of social security law, through the study of them as a dynamic fundamental category. Separate scientific provisions regarding the development of doctrinal teaching regarding the category "principles of law" and their influence on the*

definition and classification of the principles of social security law are considered. The classifications of the principles of social security law according to various criteria are given and the trends in the development of branch principles are determined. It was determined that the effectiveness of legal regulation in the field of social security will depend on the extent to which the principles of social security law are reflected in regulatory acts. The influence of general and constitutional principles of law on the formation of sectoral principles of social security law, in particular the principle of the rule of law, is identified.

Key words: social welfare, principles of social security law, the principle of the social state; social security; the rule of law; constitutional principles of social security law; social standards, European Social Charter.

Авторська довідка:

Татаренко Галина Вікторівна – кандидат юридичних наук, професор, завідувачка кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля.
<https://orcid.org/0000-0001-6291-4455>

Стаття надішла до редакції 17 жовтня 2023р.